

Szilágyi Zsolt

Identitás, integráció, autonómia

Miért autonómia?

A romániai magyarság új politikai elitje már a kilencvenes évek elején megfogalmazta, hogy az autonómia megvalósításában látja biztosítottnak a közösség megmaradását és fejlődését.

Az autonómia mint stratégiai célkitűzés a közösség azon keserű élettapasztalatából ered, amelyet a 20. század román nemzetpolitikája nyomán elszenvedett: egy központosító, egyneműsítő állampolitika formájában.

A központosítás, hegemonizáció-párti és ortodox-dominanciájú bukaresti központi hatalom ugyanis nem képes, de nem is akar semmilyen etnikai, nyelvi, vallási vagy regionális szervezőelv mentén létező közösséget az államszervezés szintjén integrálni. Az etnikai, nyelvi, vallási vagy regionális közösségnek a kodifikáció szintjén legfeljebb a megtűrt, de a hatalomgyakorlás szempontjából mindenképpen a periferizált szerep jut.

A román nemzeti paradigma szerves alkotóeleme, egyik alappillére a másság elutasítása, illetve eltüntetése, leigázása.

Az európai integráció paradigmája pedig ezzel ellenkezőleg: a különbözőség minél magasabb komplexitásszintjének a sikeres integrálása és stabilizálása.

Bár az utóbbi években főleg az integrációs bizonyításkényszer miatt a „bolt kirakatán” változtatni kellett, az áru csomagolása kulturáltabb lett, az áru nem változott.

A nemzetállami gondolkodásmód axiómái, a központosítás éppúgy a rendszer szerves részét képezi, mint a korrupció, a klientalizmus vagy a nepotizmus.

A romániai magyarok autonómiaigénye tehát abból a több mint nyolcvan éves tapasztalatból fakad, amely úgy fogalmazható meg, hogy *Bukarest* (a központi hatalom politikai színezetétől függetlenül) *a romániai magyarok életében több problémát okoz, mint amennyit megold.*

1. A nyugati példák tanulságai röviden

A saját sorsunkról való döntés jogának megszerzése tehát egy, az adminisztráció hatékonyságát érintő kérdés is. A szubszidiaritás elvének és európai gyakorlatának megfelelően a központi államhatalom mindenható-

ságának lebontása az ország adminisztrációs kapacitásának növelésén keresztül integrációs kérdés is.

Az autonómia-formák sikeres meghonosítása, Bukarest mindenhatóságának megszüntetésével, az ország integrációs képességének, fokának megnövekedésével járna.

Az autonómia-formák gyakorlásának tagadásával Bukarest az országot tulajdonképpen az európai gyakorlattól tartja távol.

Az autonómiát támogatni tehát egyet jelent Románia integrációjának támogatásával, az autonómiát ellenezni, halogatni pedig az integráció elleni politika.

A Nyugat-Európában létező gyakorlat is azt igazolja, hogy a jelenlegi európai intézményrendszer, egységesülés nem jöhetett volna létre az autonómia-formák sikeres alkalmazása nélkül.

A közép-kelet európai autonómia-törekvések tehát az integrációs logikában azon alapulnak, hogy a térség országainak nemcsak a mezőgazdaság, a szállítás, távközlés stb. területén kell az európai normákat és gyakorlatot átvennie, hanem az államszervezés, a nemzeti közösségek közötti viszony tekintetében is.

A nyugat-európai klasszikus példák (Dél-Tirol, finnországi svédek, belgiumi németek, katalánok, baszkok, skót devolúció, Ferröer-szigetek stb.) kívül léteznek az „anyaország nélküli népcsoportok” autonómia küzdelme is. Ezek a népek tulajdonképpen az első és második világháború békerendszerének vesztesei, és egyáltalán nem elégedettek a jelenlegi helyzetükkel. Korzika, Szardínia népe, a savoyardok, az okszitánok, a baszkok, a katalánok az autonómia különböző fokozataiért harcolnak. Míg a katalánok már létező autonómiájukat kívánják a pénzügyi háttér szempontjából megerősíteni, addig a korzikaiak tizenhárom pártja közül tizenegy az autonómia különböző szintjének megvalósításáért küzd.

Az autonómia-formák létezése nem egy statikus, változást kizáró jelenség. Mint minden társadalmi intézmény, időben változik.

Az Ílandi svédek parlamentje és Helsinki között például intézményesült formában történik a svéd autonómia megújítása, évente elkészül egy jegyzék, amelybe a módosításokat foglalják, a levelezés pedig csakis svédül történik.

A nyugat-európai autonómiák kialakulásának és működésének tapasztalatai közül itt csak néhányat említenék:

- az autonómia döntően hozzájárul a többség-kisebbség viszony feszült-ség-mentesítéséhez;
- az etnikai kérdés megoldásaként létrejött regionális autonómiák gazdaságilag is erős régiókká váltak. Gazdasági felhajtóerejük, szinergiájuk döntő érv fenntartásuk és tökéletesítésük érdekében (Dél-Tirol, Íland, Katalónia, Skócia stb.);

- az autonómia megvalósítása a központi államhatalmat mentesíti egy addig amúgy is rosszul adminisztrált problémacsomag kezelésétől;
- az autonómia megvalósítását lehetővé tevő megegyezés egy olyan társadalmi szerződés, amelynek erős bizalomerősítő hatása lehet.

2. Identitás és önrendelkezés

Az erdélyi magyarok identitása három koordináta mentén írható le:

- magyarsághoz, mint etnikumhoz való tartozás (*etnikai*);
- vallási szempontból, valamely történelmi egyházhoz való tartozás (*valási*);
- Erdélyhez, mint történelmi régióhoz tartozás (*regionális*).

Mind az egyén, mind a közösség, mindhárom identitásvektor mentén megélt énje konfliktuális viszonyban van a központi hatalommal.

2.1.

Magyarként a konfliktus tulajdonképpen állandósult, és itt nyilván nem arról van szó, hogy az 1990. márciusi marosvásárhelyi konfliktushoz hasonló hangulat volna a jellemző. Azonban a magyar közösség tagjai számára már-már elfogadottá vált, hogy a közösséghez való tartozás és annak vállalása több szempontból másodrangú állampolgárrá süllyeszti őket. A román hatalom „megtanította” a magyarokat, hogy magyarként a stratégiai ágazatok (gazdaság, ipar, honvédelem, belügy, titkosszolgálatok, diplomácia) irányításában nem vehetnek részt. Nagy állami megrendelésekhez, üzletekhez magyar vállalkozónak minimális esélye van. Ez a negatív tanulási folyamat (patologikus szocializáció) a diszkriminációt, az etnikai törésvonal következményeit és hatását tulajdonképpen a normalitás szintjére emeli. Ez nyilván nem volna lehetséges a politikai képviselőt sikerpropagandája nélkül, amely azt kívánja elhíttetni (és ehhez komoly állami támogatást kap), hogy lényegileg minden rendben van, apró foltokat kell még kijavítani, de *alapvető* hiba a társadalomban, a társadalmi változásokban nincsen.

A stratégiai ágazatokban való részvétel a társadalom által megtermelt anyagi és szellemi javak feletti ellenőrzést biztosítja. Ebben a fényben a romániai magyarság nem tekinthető integráltnak, a hatalmi döntések tekintetében a négy év kormányzás és a négy év protokollum-politika után is periférizáltnak tekinthető.

2.2.

A *vallási* törésvonal, bár politikailag nem artikulált, akkor mutatja meg igazi erejét, amikor mozgósításról van szó. Az erdélyi magyarok számára a kommunizmus ideje alatt az egyházi intézmények által nyújtott keret adta

a menekülés és az ellenállás egyetlen intézményes formáját. Az egyház fejlődéséért, ingatlanjai visszaszerzéséért, társadalmi szerepvállalásának erősítéséért harcolni tulajdonképpen a nemzeti közösség erősítését jelenti.

A román ortodox egyház államegyházként való kezelése, támogatása, az államosított egyházi ingatlanok visszaszolgáltatásának megtagadása, illetve a folyamat szándékos elhúzása, az állami támogatások preferenciális odaítélése az egyházhoz tartozó egyén, a vallási közösség és az állam közötti konfliktust állandósítják.

2.3.

Az Erdélyhez, mint történelmi *régióhoz* való tartozás szintén meghatározza az erdélyi magyarok létét. Bár a regionális törésvonal a román politikában tulajdonképpen nem látható, a régióérdek politikai artikulációjának intézményesítése nélkül Románia nem lesz képes megfelelni az integrációs kihívásnak. A régió önálló intézményeinek hiánya, a központosítás tudatos fenntartása, az ország általános modernizációja elől veszi el a lehetőséget. Erdélynek, mint Európa egyik történelmi régiójának a gazdasági, szociális fejlettsége, nyelvi, kulturális, vallási sokszínűsége Románia gazdasági felemelkedését szolgálhatná, ha a gazdasági-adminisztratív autonómia Európában hatékonyan alkalmazott formái megvalósulhatnának. Ez természetesen Bukarest mindenhatóságának megszüntetését, a helyi és regionális autonómia pénzügyi-adminisztratív megvalósulását feltételezi.

Függetlenül politikai színezetétől, a román államhatalom nem tudta, és nem is akarta integrálni az erdélyi magyarokat. Az eddigi nyolcvan év tapasztalatából feltételezhető, hogy ez nem fog megváltozni. Ennek a konfliktusnak a megoldását jelenthetné az autonómia, amely elsősorban a közösség életét érintő döntések meghozatalában jelentene változást.

A nemzeti, vallási, regionális autonómia megvalósításával a három identitásvektor mentén megélt élethelyzetek konfliktusszintje csökkenne. A kormányzás hatékonysága az állampolgárok elégedettségével mérhető. Az önkormányzás, az autonómia hatékonysága a saját választott vezetőkön keresztül megvalósuló lehetőség a szubszidiaritás elvének kiterjesztett értelemben való alkalmazására.

Bár vannak, akik úgy gondolják, hogy az erdélyi magyarok számára a kizárólag etnikai szervezőelven megvalósuló autonómia elegendő volna, a fentiekből, remélem, kitűnik, hogy a három identitásvektor mentén kiharcolható legmagasabb szabadság szint egymást erősítő, egymást feltételező dimenziók. Egy közösség vagy egyén nem élhet szabadságban, ha a nyelvi-kulturális identitáshoz kapcsolódó döntések joga biztosított számára, de az egyházait elnyomják, diszkriminálják, a régiója pedig teljes központi irányítás alatt áll. Ugyanígy, ha csak a vallási jogok biztosítottak, de a nyelvi-kul-

turális jogok sérülnek és a régió autonómiája minimális, a közösség léte veszélybe kerül (pl. csángók).

A három dimenzió mentén megvalósítható autonómia-formák egymást erősítik, az egyik irányban megvalósítható autonómiák a másik két vektoron felépíthető autonómiák esélyeit növelik.

3. Autonómia és integráció

Sokszor elhangzik, hogy az integráció automatikusan magával hozza az autonómiák megvalósulását is.

A nyugat-európai példák azt mutatják, hogy ez nincs feltétlenül így. A skót, katalán, a finnországi svédek, a belgiumi németek példája azt mutatja, hogy a nemzeti közösség akarata és a többség józan belátása nélkül autonómiák nem születnek csak úgy, a semmiből. Másrészt az erdélyi magyarok számára az integrációnak is többszintű értelme, értelmezése van:

3.1.

A klasszikus értelmezése, a köznyelv által használt: az ország integrálódik az európai intézményrendszerbe.

3.2.

A magyar közösség román társadalomba való integrálódása. Fennebb kifejtettem, hogy a romániai magyarság csak részben tekinthető a román társadalomba integráltnak, ugyanis a fontos irányító és elosztó funkciókat nem gyakorolhatja. A társadalmi integráció közösségi vetületében a nemzeti hovatartozás alapján létrehozható autonómiák erősítenék és nem gyengítenék a román államiságot. Ez nyilván igaz az egyházi és a regionális autonómiákkal is.

3.3.

Az egyházi autonómia megvalósulásával, kiterjesztésével a magyarság életében közösség megtartó szerepet betöltő egyházak periferizáltsága, elnyomása szűnne meg, ezáltal a vallási közösség integrációja valósulhat meg.

3.4.

Erdélynek, mint történelmi régióknak, az európai föderatív régiószerkezethez való csatlakozása által, a regionális integráció megvalósulásával az erdélyiek és ezáltal Románia kerülne közelebb Európához.

3.5.

A magyar-magyar integráció. A határokon átívelő nemzeti integráció nélkül nem képzelhető el a térség országainak, régióinak sikeres európai

integrációja. A magyar–magyar integráció tehát a térség országait segítheti. Egy stabil, átlátható és nyugodt magyar–magyar kapcsolat stabilitást, szervezesebb kapcsolatot jelenthet az utódállamoknak is.

3.6.

Az integráció végül az egyén és a család sikeres társadalmi integrációja nélkül nem lehet sikeres. Az egyén számára megélhetővé, gyakorolhatóvá kell tenni az egyén és a család kiteljesedését lehetővé tevő autonómiák különböző formáit. Ezáltal az egyén és a család szabadságfokait biztosítjuk.

4. Politikai érdekképviselet és autonómia

Az autonómia megvalósulásához az alábbi három tényező feltétlenül szükséges:

- megfogalmazni az igényt,
- meggyőzni a többséget,
- nemzetközileg elfogadtatni a megoldást.

4.1. Az igény megfogalmazása és az autonómia-program képviselete

A romániai magyarság a kilencvenes évek elején, rögtön a változások után kinyilvánította autonómia-igényét. Az 1996-os kormányra kerülés érdekében, majd később a Szociáldemokrata Párttal való együttműködés érdekében az RMDSZ hivatalos vezetése feladta az autonómia politikai képviseletét. Ez nyilván a belső demokrácia visszaszorításával, a konszenzusteremtő mechanizmusok tudatos visszafejlesztésével, az önálló külpolitika feladásával járt együtt.

Az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács 2003-as megalakulása tulajdonképpen annak jele, hogy a romániai magyarság az aktuális bukaresti hatalom akaratától és az RMDSZ hivatalos vezetőségének konjunkturális érdekeitől függetlenül igényt tart az autonómiára.

4.2. A párbeszéd beindítása lehetséges

Ennek nyomán, az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács megalakulásával párhuzamosan indult újra az a párbeszéd, amely a kilencvenes évek elején elkezdődött.

A Székely Nemzeti Tanács által elfogadott és hat magyar képviselő által benyújtott, a Székelyföld területi autonómiáját megvalósítani hivatott törvénytervezet parlamenti vitája a törvényhozás szintjére emelte azt a társadalmi közvitát, amely már egy éve zajlott. A vita bebizonyította, hogy az elutasítás ellenére lehet értelmes párbeszédet kezdeményezni és folytatni a román politikai elittel.

Persze a román hatalmi elitnek az az érdeke, hogy a vele együttműködő (*kooperáció vagy kollaboráció dilemmája*) magyar vezetés kiszorítsa a magyar autonómia-igény politikai hordozóit az országos és helyi szinterről. (Lásd Tőkés László eltávolítását 2003 februárjában, vagy a Magyar Polgári Szövetség kiszorítását a 2004-es helyhatósági választásokról.)

4.3. Az autonómia nemzetközi összefüggései

Végül, de nem utolsósorban, tudatosítani kell a nemzetközi szintéren, hogy a romániai magyarság érdeke egybeesik a nagyhatalmak és a nemzetközi biztonságpolitikai intézmények regionális érdekével: *megőrizni és megerősíteni a stabilitást*. Az autonómia megvalósítása ebben az irányban mutat. A nyugat-európai példák azt mutatják, hogy a többség kellő bölcsessége esetén az erőszak alkalmazása nélkül is el lehet jutni az autonómia megvalósításához. A délszláv válság utáni összes rendezési terv pontosan az autonómiák megvalósításával kívánja stabilizálni a háborútól traumatizált társadalmat (Carrington-terv, Rambouillet-i tárgyalások, a daytoni egyezmény stb.).

Az igény megfogalmazása, békés, civilizált kifejezése után tehát a román hatalom bölcsessége és a nemzetközi „rábólintás” is szükséges ahhoz, hogy az autonómia gyakorlása beinduljon.

Az európai folyamatok, a szuverenitás európai értelmezése az integráció összefüggésében, a devolúció nyugati alkalmazása, illetve a központi hatalmak szerepének átértékelődése mindenképpen segíti a folyamatot.

Az azonban biztos, hogy egy olyan közösség, amely az autonómiát nem követeli minden lehetséges fórumon, nem is fogja azt megvalósítani. Az Európa Uniós csatlakozás folyamatai, Románia kötelező regionális reformja keretében megvalósítható a romániai magyarság számára is a kulturális és területi autonómia.